

Yochai Benkler: ‘Ons economisch model is gebaseerd op een verkeerd mensbeeld’

www.mo.be

Yochai Benkler - CC BY-NC-SA Bart Grugeon Plana

Yochai Benkler begreep snel na de doorbraak van het internet dat nieuwe online samenwerkingsvormen zoals Wikipedia of Linux aan een geheel nieuwe economische logica beantwoorden. Hij specialiseerde zich in de digitale cultuur van de netwerksamenleving en werkte aan een samenhangende economische visie die ons voorbij de oude tegenstelling loodst van de staat tegenover de vrije markt.

Volgens de rechtsprofessor van de Harvard Universiteit staan we mogelijk aan het begin van wereldwijde culturele revolutie die een enorme disruptie kan teweegbrengen.

‘Privébezit, patenten en de vrije markt zijn niet de enige manieren om een samenleving efficiënt in te richten, zoals de neoliberale ideologie wil doen geloven. De zogeheten commons bieden ons vandaag een coherent alternatief’, aldus Benkler.

Neoliberale verhaal voorbijgestreefd

U bent van oordeel dat de financiële crisis van 2008 definitief heeft aangetoond dat het neoliberale verhaal als mechanisme om de economie te sturen niet werkt en voorbijgestreefd is, hoe ziet het alternatief eruit?

Yochai Benkler: Als je vandaag kijkt naar de twee landen in de wereld waar de neoliberale visie op economie en maatschappij sinds de jaren 1980 het meest verregaand is toegepast, namelijk in de Verenigde Staten en het Groot-Brittannië, stel je vast dat de ongelijkheid er enorm is toegenomen. Het resultaat ervan is gekend: Trump en Brexit.

‘Het economische nationalisme van Trump en Brexit zijn een fundamentele verwerping van het traditionele verhaal van zowel centrum-links als centrum-rechts’

Hun economische nationalisme is een fundamentele verwerping van het traditionele verhaal dat zowel centrum-links als centrum-rechts verkochten over organisatie van de economie.

Je zou dat verhaal als de 'Davos Consensus' kunnen benoemen: een economische orde gebaseerd op ingrijpende liberalisering die een hele kleine minderheid ten goede komen en waarbij winst de drijfveer is van de economie.

Opmerkelijk is dat de twee kandidaten die de rol van de linkse tegenhanger vervulden, Bernie Sanders en Jeremy Corbyn, een visie vertegenwoordigen die teruggrijpt naar een sterkere rol voor de staat, met zelfs nationalisaties in het geval van Corbyn.

In het politieke denkbeeld is er dus een afwijzing van het bestaande systeem en worden oplossingen voorgesteld die gaan van economisch nationalisme met haat tegenover minderheden -in het geval van Trump en UKIP- tot staatsocialisme van de oude stijl. Deze tegenstelling is meer genuanceerd in andere landen, maar in de Anglo-Amerikaanse wereld is ze het sterkst.

Het lijkt dat deze wereldleiders teruggrijpen naar een oude discussie. Is het de vrije markt met haar onzichtbare hand die de economie het best organiseert of de staat met haar logge administratie?

Yochai Benkler: Beide kampen in deze discussie vertrekken van een veronderstelling die algemeen aanvaard, maar fundamenteel verkeerd is, namelijk dat mensen rationele wezens zijn die hun eigenbelang nastreven. Ons hele economische model is gebaseerd op dit verouderde mensbeeld dat teruggaat naar de politieke filosofie van Thomas Hobbes en Adam Smith, filosofen uit de 17e en 18e eeuw!

Mijn stelling is dat we heel ons economische systeem moeten herzien en herschrijven volgens nieuwe regels. Onderzoek van de voorbije decennia in sociale wetenschappen, biologie, antropologie, genetica en psychologie toont aan dat mensen veel meer neigen tot samenwerking dan we lange tijd veronderstelden. Het komt er dus op aan systemen te ontwerpen die deze menselijke waarden naar boven halen.

'Organisaties die onze gevoelens van generositeit en samenwerking kunnen stimuleren, zijn veel efficiënter'

Veel bestaande sociale en economische systemen -hiërarchische bedrijfsstructuren, maar ook veel onderwijs- en legale systemen- vertrekken van dit erg negatieve mensbeeld.

Om mensen te motiveren, gebruiken ze mechanismen van controle, door incentieven in te bouwen die straffen of belonen. Mensen voelen zich echter veel meer gemotiveerd wanneer ze leven in een systeem gebaseerd op compromis, waarin een duidelijke communicatiecultuur bestaat en waar rond gedeelde doelstellingen wordt gewerkt.

Met andere woorden: organisaties die onze gevoelens van generositeit en samenwerking weten te stimuleren, zijn veel efficiënter dan organisaties die veronderstellen dat we ons alleen bewegen uit eigenbelang.

Dat kan werken binnen een bedrijf of een organisatie, maar hoe kan je dat toepassen op de macro-economie?

‘Op internet zijn nieuwe vormen van creatieve productie verschenen die niet gestuurd zijn door een markt en evenmin door de staat zijn georganiseerd’

Yochai Benkler: Gedurende het voorbije decennium zijn door het internet nieuwe vormen van creatieve productie verschenen die niet gestuurd zijn door een markt en evenmin door de staat zijn georganiseerd.

Open-source software zoals Linux, de online encyclopedie Wikipedia, de Creative Commons licenties, verschillende sociale media en talloze online samenwerkingsvormen, hebben een nieuwe cultuur van coöperatie gecreeërd die tien jaar geleden door de meesten voor onmogelijk werd gehouden.

Ze zijn geen marginaal verschijnsel, maar de avant-garde van nieuwe sociale en economische tendenzen. Het is een nieuwe vorm van productie die niet is gebaseerd op privébezit en patenten, maar op losse en vrijwillige samenwerking tussen individuen die wereldwijd zijn verbonden. Het is een vorm van commons aangepast aan de eenentwintigste eeuw: het zijn digitale commons.

Wat is daar dan zo revolutionair aan?

Yochai Benkler: Neem gewoon het voorbeeld van de Creative Commons licentie. Het is een licentie die toelaat dat onder bepaalde voorwaarden kennis en informatie gedeeld wordt zonder dat de auteur er voor betaald hoeft te worden. Het is een heel flexibel systeem dat kennis als een gemeengoed beschouwt waarop anderen kunnen verderbouwen.

Dat is fundamenteel anders dan de filosofie achter privé-auteursrechten. Het bewijst dat collectief beheer van kennis en informatie niet alleen mogelijk is, maar dat het ook efficiënter is en leidt tot veel meer creativiteit dan wanneer het wordt “opgesloten” in privé-licenties.

‘De nieuwe cultuur van wereldwijde samenwerking opent een geheel nieuw scala aan mogelijkheden’

In de discussie of de economie moet georganiseerd worden door de staat of door de markten, werd zeker na de val van het communisme geloofd dat modellen die vertrekken vanuit een collectieve organisatie noodzakelijkerwijs tot inefficiëntie en tragedie zouden leiden.

Eenieder zou immers gewoon aan zijn eigen hachje denken. Deze analyse is de verantwoording geweest voor de deregulering en privatisering van de economie sindsdien, waarvan we de gevolgen sinds 2008 kennen.

De nieuwe cultuur van wereldwijde samenwerking opent een geheel nieuw scala aan mogelijkheden. De commons bieden ons vandaag een coherent alternatief op de neoliberale ideologie, die bewijst een doodlopende straat te zijn. Hoe ver kan privatisering gaan? Trump en Brexit bewijzen waar het toe leidt.

Yochai Benkler - CC BY-NC-SA Bart Grugeon Plana

Commons zijn eeuwenoud

De commons is een model voor collectief beheer, dat vooral geassocieerd wordt met natuurlijke hulpbronnen. Hoe kunnen we dit model toepassen op de uiterst complexe moderne economie?

Yochai Benkler: De commons zijn eeuwenoud, maar als intellectuele traditie werd het vooral onderbouwd en uitgediept door Leonor Östrom, winnares van de Nobelprijs economie. De voorbije decennia kreeg het een nieuwe dimensie door de beweging van Open Source Software en de hele cultuur van de digitale commons.

Östrom toonde aan de hand van honderden studies aan dat wanneer burgers gezamenlijk infrastructuren en hulpbronnen beheren als een gemeengoed, vaak in samenspraak met de overheid, dit leidt tot een duurzaam model, zowel ecologisch als economisch.

‘Commons zijn in staat om de complexiteit aan menselijke motivaties en engagementen in rekening te brengen’

Commons zijn in staat om de diversiteit, kennis en rijkdom van de lokale gemeenschap te integreren in het beheer. Ze zijn in staat om de complexiteit aan menselijke motivaties en engagementen in rekening te brengen, terwijl de marktlogica alles reduceert tot een prijs, en ongevoelig is voor waarden, of voor motivaties die niet geïnspireerd zijn door winstbejag.

Östrom toonde aan dat het commons beheermodel in verschillende situaties qua efficiëntie en duurzaamheid superieur is aan modellen die terugvallen op een sterk sturende overheid (lees: socialisme of communisme) of op markten en hun prijsmechanisme (lees: (neo)-liberalisme).

Voorbeelden van commons in de moderne economie zijn naast de eerder aangehaalde digitale commons bijvoorbeeld het beheersmodel van het Wi-Fi spectrum. In tegenstelling tot de FM-AM radiofrequenties die gebruikerslicenties vereisen, is iedereen vrij om het Wi-Fi spectrum te gebruiken, bepaalde regels in acht nemend, en om waar dan ook een router te plaatsen.

Deze openheid en flexibiliteit is ongewoon in de sector van de telecommunicatie. Het heeft van Wi-Fi een onmisbare technologie gemaakt in de meest geavanceerde sectoren van de economie, zoals in ziekenhuizen, logistieke centra of bij slimme elektriciteitsnetwerken.

Ook in de academische, culturele, muzikale en informatiewereld wordt kennis of informatie steeds vaker als een gemeengoed gezien, en vrij gedeeld. Muzikanten halen hun inkomsten niet langer uit de copyright van muziek, maar uit concerten. Academics en non-fiction auteurs publiceren hun werken steeds vaker onder Creative Commons licenties want ze verdienen hun brood door les te geven, consultancy of via onderzoeksfondsen. Ook in de journalistiek vindt een gelijkaardige verschuiving plaats.

Algemene misvatting

Een essentieel kenmerk van het commons beheersmodel is dat alle leden van de common toegang hebben tot het gebruik van goederen of diensten, en dat gemeenschappelijk afgesproken wordt hoe de toegang tot die goederen en diensten wordt georganiseerd. De marktlogica heeft een heel ander uitgangspunt. Betekent dit dat markten en commons niet compatibel zijn?

Yochai Benkler: Commons zijn de basis van ieder economisch systeem. Zonder open toegang tot kennis en informatie, tot wegen, tot openbare ruimte's in de steden, tot publieke diensten en tot communicatie, kan een samenleving niet worden georganiseerd.

Ook de markten zijn afhankelijk van open toegang tot de commons om te kunnen bestaan, ook al proberen ze steeds opnieuw om de commons te privatiseren. Er bestaat een fundamentele misvatting over de commons. Het is de essentiële bouwsteen van iedere open samenleving. Maar commons en markten kunnen naast mekaar bestaan.

'Het geloof dat de economie zou gestuurd worden door een abstract ideaal van op winst geïntereerde markten is niet meer dan een constructie'

Als het vandaag mainstream is om te denken dat een bedrijf zo veel mogelijk winst moet maken om de aandeelhouders tevreden te stellen, dan komt dat omdat de neoliberale ideologie haar agenda in de voorbije 40 jaar tijd heeft weten door te drukken in de politiek en in het wetgevend kader.

Dit betekent echter niet dat economische interacties als een natuurwet zo zouden moeten verlopen. Het geloof dat de economie zou gestuurd worden door een abstract ideaal van op winst geïntereerde markten is niet meer dan een constructie van de neoliberale ideologie.

Wikipedia toont aan dat mensen heel diverse motivaties hebben om vrijwillig bij te dragen aan dit globaal gemeengoed dat voor de hele wereldgemeenschap waarde creëert. De voorbeelden van de digitale commons kunnen inspireren om ook in reële economie gelijkaardige projecten op te zetten, zoals gebeurt met verschillende digitale platformen in de opkomende deeleconomie.

Een maatschappij die de commons centraal stelt, en het belang inziet haar gemeengoed te beschermen en er aan bij te dragen, zorgt ervoor dat diverse economische organisatievormen naast elkaar kunnen bestaan, zowel commons als volgens marktlogica, privé als publiek, op winst gericht als zonder winstoogmerk.

In die diversiteit is het mogelijk dat de economie als geheel georiënteerd is op de mensen die de economische activiteiten generen, en die kunnen heel uiteenlopende motivaties en engagementen hebben.

U lijkt erg optimistisch over de toekomst van de commons.

Yochai Benkler: Ik was tien jaar geleden meer optimistisch dan vandaag. De commons zijn zo centraal voor de organisatie van een diverse economie dat ze in zo veel mogelijk sectoren van de economie moeten worden uitgebouwd en beschermd. Er bestaan veel inspirerende voorbeelden van zelforganisatie volgens het commons-model, maar het is duidelijk dat de groei ervan niet vanzelf zal gebeuren.

Er zullen politieke keuzes gemaakt moeten worden om de economie te herstructureren voorbij de marktlogica. Een regulerende overheid is noodzakelijk, met een resolute houding tegen economische concentratie, en met een ondersteunend wetgevend kader voor commons, coöperaties en diverse samenwerkingsmodellen.

‘Er zullen politieke keuzes gemaakt moeten worden om de economie te herstructureren voorbij de marktlogica’

Tegelijk moeten meer mensen geld kunnen verdienen met bedrijfsmodellen die gestoeld zijn op een commons logica. De beweging rond platform-coöperativisme is een heel interessante evolutie. Ze ontwikkelt nieuwe modellen van coöperaties die opereren via digitale platformen en die in wereldwijde netwerken samenwerken.

Deze bieden een tegengewicht tegen de zakenmodellen van digitale platformen zoals Uber en Airbnb, die de marktlogica toepassen op de digitale economie.

In het kader van de toenemende automatisering is er ook een bredere discussie nodig die geld verdienen en werken steeds meer los van mekaar kan zien, want de motivaties om te werken kunnen heel divers zijn. Een algemeen basisinkomen is een mogelijkheid om een meer flexibel systeem te bouwen dat die diverse motivaties mogelijk maakt, maar ook een kortere werkweek is een optie.

We staan voor een enorme taak en we hebben geen uitgewerkte handleiding die ons de weg toont. De huidige economische crisis en de uitzichtloosheid van de besparingspolitiek zorgen voor de gunstige omstandigheden om te experimenteren met nieuwe organisatievormen.

Toen Wikipedia begon te groeien werd lachend verteld dat het ‘enkel in de praktijk werkt, want in theorie kan je het niet verklaren.’ Ik denk dat we vandaag echter ook een theoretisch kader hebben en dat de commons een globale culturele revolutie kunnen veroorzaken.

Yochai Benkler geeft op 14 oktober een conferentie in Bozar in Brussel in het kader van Ecopolis 2017.